

Szilágyi Mária

· Újvidéki Egyetem, Műszaki Tudományok Kara,
· Építészeti és Városrendezési Tanszék
· szilagymari@gmail.com

SZOCMODERN SZELEK SZABADKÁN

Winds of Socialist Modernism in Subotica

Socmoderne struje u Subotici

Lovra Éva: *Szabadka urbanizmusa és építészete a második világháború után (1945–1975)*. Forum Könyvkiadó Intézet – Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Újvidék, 2014

A könyv címe világosan jelzi, hogy miről is fogunk olvasni a munkában: Szabadka városfejlődéséről és építészetről a második világháború utáni időszakban. Ismerve az akkori jugoszláv politikai helyzetet és a vezetés település-politikáját, amikor szinte minden falut és várost a „saját képére akart formálni”, sejthetjük, hogy Szabadka urbanizációja és épületállománya tekintetében is meghatározó változások történhettek az elemzett időszakban. Ahogy a legtöbb vajdasági településen, úgy Szabadkán is ekkor került szembe egymással a hagyomány és a korszerűsítésre való törekvés, vagyis ekkor jelentkezik a szocialista modernizmus. A munka különösen értékes és egyedi, hiszen a város építészeti és urbanisztikai fejlődését az 1945–75-ös időszakban még senki nem foglalta össze, dokumentálta és elemezte ilyen módon. Ennek főként a téma összetettsége, másrészt pedig a téma időbeli közelsége lehetett az oka.

A könyv egy idézettel indul, mely szerint a modern építészet leegyszerűsített formái nem alkalmasak az állam hatalmának és nézeteinek megjelenítésére, reprezentálására. Lovra Éva munkájában e kijelentés megcáfolására tesz sikeres kísérletet, azaz bemutatja, hogy a titoizmus, vagyis a jugoszláv ideológia milyen mértékben nyomta rá bélyegét a szocmodern építészetre, a településekre, ebben az esetben Szabadkára. A könyv szerkesztése logikus, a

általánosból, a tágabb kontextusból halad a részletek felé, és ez teszi követhetővé, könnyen olvashatóvá a művet. A szerző a bevezető után az építésztörténeti előzményeket tárja elénk, melyek kétségkívül hatással voltak a második világháborút követő, az építészetben bekövetkezett változásokra, vagyis megalapozták azt. Nemcsak a két háború közötti művészeti tendenciákra és Szabadka második világháború előtti városrendezési kísérleteire tér ki, hanem arra is, hogyan alakult ki a szocialista modernizmus, a szocialista világkép Jugoszlávia területén a Szovjetunióval való 1948-as szakítás után. Ezt követi a szocialista művészetek kialakulását és jellemzőit behatóbban taglaló fejezet, melyben a szerző pontos részletezéssel világít rá arra, hogyan vált a szocmodern az 1970-es évekre Jugoszlávia kizárólagos művészeti irányzatává.

A két legfajsúlyosabb fejezet következik ezután, mely az 1950-es, majd az 1960-as években vizsgálja a Szabadkán végbemenő átalakulásokat, a városszerkezet, valamint az épületek szintjén, jól követhető logika szerint. Lovra Éva aprólékosan végigvezeti az olvasót a városrendezési tervek keletkezésétől érvényességükön át egészen addig, hogy milyen követelményeknek feleltek meg és milyen változásokat irányoztak elő. Legrészletesebben mégis az épülő sugárutat szemlélteti, kitér pozitívumaira és negatívumaira is, hiszen ez volt a városépítészet legmeghatározóbb eleme, mely lényegében a település szövetét változtatta meg. Szabadka urbanizációjának és építészetének vizsgálata a hetvenes évek lakásépítkezéseivel és az ekkor készült településrendezési terv áttekintésével zárul. Ezek a könyvnek azon részei, melyek leginkább választ adnak a címben felvetett témára, és ugyanakkor a legnagyobb szakmai hozzáértéssel elemzi őket a szerző, valamint a legtöbb illusztráció is ezekhez a fejezetekhez kötődik. Az említett fejezetekben Lovra Éva ismerteti az 1945 és 1975 közötti időszakban készült városrendezési terveket, és kiemeli, hogy ezen tervek sokszor nemcsak a tradicionális városszerkezettel, hanem egymással is ellentétben álltak, mert legtöbbször nem egyedi megoldásról volt szó, hanem lényegében egy „típus-tervről”. A forgalmat elterelő körgyűrűk és sugárutak elengedhetetlen elemei voltak csaknem minden szocialista városrendezésnek.

A könyvet egy kerek egészé Szabadka kiemelkedő szocmodern épületeit és építészeit bemutató rész formálja, annak ellenére, hogy az előző fejezetekben a szerző felismeri, hogy Szabadkán a törekvések ellenére nem alakult ki a szocialista modernizmus olyan szinten, mint ahogy az Belgrádban és Újvidéken is megtörtént. A könyv végén a szerző még egyszer összegzi a városszövet és az épületállomány átalakulását és az azokat befolyásoló legfontosabb tényezőket, valamint ismerteti, milyen kútfükből merített kutatásai során, és milyen akadályokba ütközött a források felkutatásával kapcsolatban.

Külön figyelmet érdemel az, hogy Lovra Éva egy új kifejezéssel definiálja az 1945 és 1975 között jelentkező építészetet, ez pedig a szocialista modern.

Mivel ez új megközelítést jelent az építészetben, szükség volt az elnevezést magyarázó elmélet felállítására és alátámasztására, ami jelentősen erősíti a munka tudományos vonalát. Érdekes, hogy a szerző aprólékos levéltári, sajtó- és irodalomkutatásai mellett, munkájába beépítette a Szabadka arculatváltozását átélte, és arra nagymértékben ható építészek visszaemlékezéseit is, vagyis olyan információkat, melyek máshol aligha elérhetők, Lovra Éva szerint azonban nagyban hozzájárultak a problematika megvilágításához.

A könyv egyik erénye az illusztrációk gazdag gyűjteménye, melyek segítségével tiszta képet kapunk a második világháború után Szabadkán végbemenő urbanizációs és építészeti folyamatokról. A követhetőség szempontjából igen nagy segítséget jelent az, hogy a képek számozása megjelenik az arra vonatkozó szövegrésznél, így az olvasó könnyen értelmezni tudja azokat.

Lovra Éva könyve a második világháború utáni Jugoszlávia településeinek átalakulását szemlélteti egy típuspéldán, Szabadkán. A műben nemcsak a szakmai szempontok kerülnek előtérbe, nemcsak a városszerkezetet és az épületeket elemzi a szerző, hanem szélesebb társadalmi, politikai és művészeti kontextusba helyezi a város építészetének átalakulását, és ez – ahogy az egyik recenziós, Petri Vuojala is kiemelte – a munka egyik fő erénye, hiszen ezáltal tükrözi a szocialista kor szellemét, azt az időszakot, amikor a város szocmodern arculata létrejött. Ezek alapján leszögezhetjük, hogy a könyv nemcsak Szabadkáról és Szabadkának, valamint a szakmának szól, hanem lényegében a második világháború utáni Jugoszlávia átalakulásáról és a jugoszláv életérzéséről is, mely témákban sokan megtalálhatják személyes kötődésüket.